

Богдан ЛАЗОРАК

БРАТСТВО МИРЯН ПРИ ЦЕРКВІ СВЯТОГО МИКОЛАЯ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ (XVIII СТ.)

На підставі архівних матеріалів та історико-краєзнавчих розвідок подільських істориків, опублікованих у неофіційній частині “Подольских епархиальных ведомостей” (далі – ПЕВ н. о.), досліджуються питання інституційного розвитку церковного братства Святого Миколая в Кам'янці-Подільському в унійний період (1700 – 1793 рр.). Розглядається його внутрішня організація, а також фінансово-господарська діяльність.

Ключові слова: *церковне братство, Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія, статут братства, “Подольские епархиальные ведомости”, візитація.*

Інституційний розвиток церковних братств Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії [55, 258 – 270] у XVIII ст., а також їх фінансово-господарська діяльність та культурно-релігійна функції залишаються невивченими в сучасній історіографії. Дослідження такого спектру питань є важливою складовою історії уніатської єпархії в цілому, особливо щодо взаємовідносин між церковною владою та братствами мирян, які, на відміну від православного періоду своєї історії, в унійний час підлягали дисциплінаризації з боку Львівської капітули. Для вирішення проблеми інституційного оформлення братств необхідно: 1) локалізувати мережу церковних братств в межах окремих крилосів (Львівського, Галицького та Кам'янецького), використовуючи при цьому максимальну кількість повідомлень про братства в архівних матеріалах та історичних розвідках; 2) визначити умови та чинники, а звідси час та географію переходу православних братств на унію; 3) з'ясувати фактори,

що стимулювали появу нових унійних братств, зокрема, в центрах крилоських намісництв. Особливої уваги потребує вивчення братств м. Кам'янця-Подільського, котрий у XVIII ст. був центром Кам'янець-Подільського крилоського намісництва [7, 108, 163 – 164], [36, 57, 265, 330], [4, 195, 203, 230]. Це зумовлено також і тим, що архівна спадщина до історії міських та передміських церковних братств Кам'янця-Подільського є в основному втрачена (братські статuti, реєстри членів братств, книг прибутку та витрат братств та ін.), причому відомості про існування цих документів у минулому трапляються переважно у маловідомих розвідках учених XIX ст.

Перші пошуки джерел до історії церковних братств Кам'янця-Подільського, починаючи з середини XIX ст., значною мірою проводились силами місцевих дослідників-краєзнавців, історико-статистичні розвідки яких згодом друкувались на сторінках неофіційної частини “Подольских епархиальных ведомостей”. Про роль і значення епархіального часопису другої половини XIX – початку XX ст., навколо якого зорганізувався краєзнавчий рух на Поділлі, досі немає спеціальних ґрунтовних досліджень. Останнім часом з'являються поодинокі розвідки, присвячені джерельному матеріалу видання, які торкаються виключно XIX – початку XX ст. [8, 58 – 64]. Історію церковних братств міста Кам'янця-Подільського вивчали Ю.Лотоцький [20, 435 – 441], Ю.Сіцинський [32, 627 – 639], М.Орловський [23, 972 – 976], Д.Синицький [34], М.Яворовський [48] та ін [2], [33]. Фундаментальною залишається праця Ю.Сіцинського “Приходы и церкви Подольской Епархии” [31]. Проте, аналізуючи діяльність церковних братств Кам'янця-Подільського, дослідники (майже кожен з них був православним священиком) свідомо упускали важливі моменти унійної реорганізації братств. В інших випадках визначали статус мирян греко-католицької конфесії на Поділлі у XVIII ст., як: “жертв своеволия и наглости” [42, 1015]. Українські дослідники XX ст., котрі вивчали історію Поділля періоду XVIII ст., опосередковано торкалися питань церковних братств Кам'янця-Подільського, тому їх розвідки містили скупі свідчення [10], [12], [44], [9], [1], [25]. Натомість польські історики конкретніше підійшли до вивчення унійних інституцій на Поділлі у XVIII ст.

Серед них варто відзначити деталізований опис Кам'янець-Подільського в “Словнику Географічному” [64, 748 – 761], а також праці А. Ролле [52], [62], М.Ролле [63], А.Урбанського [67, 7 – 12], В.Кольбука [58, 226, 345, 351], [59], М.Маркевича [60], У.Августиняк [53] та ін. [61]. Сучасна російська історіографія класифікує унійні церковні братства XVIII ст. як “клерикальні організації” [39], які штучно створювались вищою ієрархією унійної Церкви і водночас не мали жодних спільностей з православними братствами XVI ст. Це вказує на конфесійну заангажованість російських істориків та їх прихильність до теорії “єдиного православля”.

Метою статті є спроба вистежити передумови та часові рамки інституційного оформлення церковного братства Святого Миколая у місті Кам'янець-Подільський в XVIII ст. Тому ми намагатимемось визначити механізми внутрішньої організації братства та його фінансово-господарської діяльності в унійний період (1700 – 1793 рр.).

У XVIII ст. церква Святого Миколая Мирлікійського чудотворця [68], [13, 254 – 262], прихожанами якої була українська громада, розташовувалась на території південно-східної частини Старого міста Кам'янець-Подільського [31, 321 – 322], [26]. Про існування церкви в унійний період нам відомо з планів міста Кам'янець-Подільського кінця XVII – кінця XVIII ст., що в свій час складались на основі аксіометричного плану міста, укладеного польським міщанином Кипріяном Томашевичем у 1672 р. [46] та на основі люстрації 1734 р., проведеної в час комендатури Вацлава Жевуського [16]. В описі міста Кам'янець від 1700 р., виконаного комісією, організованою кам'янецьким старостою трапляється інформація про місце розташування храму [XLV, 556 – 583]. Більше відомостей про церкву та діяльність братства при ній виявлено в актах трьох візитаційних книг цієї церкви у 1730 – 1733 рр. (вперше згадується) [36, 59], 1739 р. та 1758 р. [36, 265]. Останні дві опрацював також у 90-х рр. XIX ст. подільський історик-краєзнавець Микола Яворовський [48, 213 – 224].

Генеральна візитація 1739 р. зафіксувала кількість сімей прихожан при греко-католицьких церквах Кам'янець-Подільського: церкві Ів. Хрестителя – 12 сімей, церкві Св.

Миколая – 13 сімей, церкві Різдва Христового – 7 сімей, церкві Воздвиження Чесного Хреста передміській (пердм. Карвасари) натомість становила – 30 сімей [31, 320]. Загалом, малочисленність прихожан у місті зумовлена рядом несприятливих факторів: 1) У зв'язку з бурхливими історико-політичними подіями XVII ст. багато церков Кам'янця-Подільського на початку XVIII ст. були закриті чи спалені, а в кращому випадку стояли в напівзруйнованому вигляді [45, 395], [27, 230 – 248, 268 – 292], [6]. У період козацьких війн 1624 – 1638 рр., війни під проводом Б. Хмельницького 1648 – 1654 рр. аж до 1667 р. – часу укладення Андрусівського мирного договору [35, 150 – 155], [66, 85], особливих погромів та втрат зазнали церкви уніатських парафій на Поділлі, що стали першими на увазі в православних козаків. Однак не меншої розрухи зазнали православні храми. Декотрі парафії взагалі зникли разом з прилеглими до них сусідніми (дрібними) приходами. Наприклад, під час першого походу Б.Хмельницького с. Борівка (за унійним поділом належало до Кам'янецького крилосу) разом із прилеглими до неї малими селами були спалені. За період з 20-х до 70-х рр. XVII ст. було також втрачено безліч актової документації, в тому числі братські статuti (статутні грамоти), фінансово-господарські книги рахунків братств, ерекційні грамоти [69, 53 – 64] та ін. З 1672 р. Поділля відчуло особливу сваволю татарської “окупації”, котра супроводжувалась своїм сакраментальним переслідуванням невірних [35, 155 – 156], [65]. Про знуцання над церквами та їх мирянами в м. Кам'янець-Подільський Сергій Соловйов писав: “Обезсиленый край не получавший ни откуда помощи, беззащитно, отдавался туркам |... Во всѣх| етих| городах| они церкви Божіи разорили, подѣлали из| них| житницы, из| других| мечети, колока на пушки перелили, жителям| нужды чинят| великія, малых| дѣтей берут|, женяться силою, мертвых| погребать и младенцев| крестить безпошлинно не даютъ, безперестанно кандалы куют| и в| Каменец| отсілают|...” [35, 155].

Не менш трагічним для церков Зх. Поділля виявився період напруженої і довготривалої військової нестабільності,

який тривав протягом 1700 – 1709 рр. [51, 408 – 418], [5, 68 – 72]. Природнім чинником, що вплинув на чисельність мирян у Кам'янці-Подільському, виявилась катастрофічна пошесть, що охопила місто протягом 1737 – 1738 рр. [31, 320]. Та попри те, що приходи всіх Кам'янецьких церков були не численними, приход церкви Св. Миколая був одним з найвищих, що було однією з основних умов для самоорганізації церковного братства, як окремої інституції при церкві. Цьому сприяли також політичні умови, котрі відбулись в кінці XVII ст. Ще за правління Августа II Фрідріха, у результаті війни Священної ліги проти Османської імперії, на Карловицькому конгресі (1698 – 1699 рр.) було підписано договір, за яким до складу Речі Посполитої відійшли Поділля та частина Правобережної України [29, 915], [30, 258], [57]. У 1699 р. Польський Сейм прийняв закон, згідно з яким православним та євреям заборонялось селитися в Кам'янці-Подільському [XLVI, 35], [47, 140 – 141]. У кінцевому випадку повернення у 1699 р. польської католицької адміністрації створило умови для відновлення Кам'янецького унійного крилосу та впорядкування його деканатів, протопопій і парафій з їх усталеною уніатською ієрархією [18, 550].

Необхідною умовою для інституційного оформлення церковного братства служили також братські статuti [I], [II], [III], [VI], [VII], [VIII], [IX], [47, 220 – 236], стверджені унійною владою (як правило, львівсько-галицько-кам'янецьким єпископом). Саме в тексті статуту був закладений акт присягання членів братства новим унійним правилам, а також право на існування братства, як особливої замкнутої інституції в межах всього парафіяльного середовища прихожан. Звідти бере свій початок поділ унійних церковних братств на присяглі та неприсяглі [14]. У XVIII ст. візитаторами церков [29, 917], [54] Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії часто реєструвалися церковні братства. При цьому їх класифікували двома типами. Присяглі, тобто ті, які мали свої статuti [29, 220 – 222], затверджені духовною владою, а отже інституційне коло обов'язків: влаштування шпиталів, вшанування померлих парафіян та безпосередніх членів братства (старших братчиків, патронів храму), утримання паламаря (в унійний період складав

окрему присягу) [V, 42 зв.], ситування канунного меду на храмові свята [49, 484, 680], постачання воску для освітлення церкви, догляд за храмом загалом та ін. При наявності статуту до присяглих належали і старші, і молодші братства. Загалом, за період від 1700 до 1794 рр. практика затвердження чи підтвердження братських артикулів унійного зразку поширилась по всій Львівсько-Галицько-Кам'янецькій єпархії, а їх текстологічне оформлення унійного змісту відбулось протягом 20 – 30-х рр. XVIII ст. Значимо, що саме в цей час єпископ Атанасій Шептицький [37] ствердив рекордну кількість братських статутів, серед яких були і статuti церковних братств Кам'янець-Подільського [20], [34, 687 – 691], [32], [36, 13, 350]. Аналіз унійних статутів церковних братств міста Кам'янець-Подільського потребує глибшого спеціального дослідження, з метою встановлення їх можливих структурних, текстологічних та змістовних подібностей та відмінностей з іншими братськими статутами Львівського та Галицького крилосів на конкретному історичному етапі. Наприклад, виявлено змістові та текстологічні подібності між статутами церковних братств м. Кам'янець-Подільського та братством села Бахтин (згідно з візитацією 1726 – 1727 рр. село належало до Барського намісництва Кам'янець-Подільського крилосу, а за візитацією 1782 – 1785 рр. до Снітківського намісництва Барського крилосу) [32], [36, 13, 350]. Про час та динаміку поширення братських статутів свідчать також акти генеральних візитацій. Під час них візитатори церков постійно вимагали від братств пред'явлення статуту, ретельно перевіряючи текст усіх пунктів з метою уникнення суперечностей з постановами Замоїського синоду 1720 р. Наприклад, “Чи братства мирян є законно утворені і мають статuti, апробовані опастольською або єпископською владою?” [28, 291]. Період правління Лева Шептицького (1749 – 1779) [XIV], [XIX], [22, 95, 99, 105, 106, 108 – 109, 111, 154, 155, 156, 160, 222, 233], [43, 23 – 29] для церковних братств подільські історики називали часом їх найбільшого розквіту та відносної стабільності [17, 548 – 549]. У статутах цього періоду змістова невизначеність текстів братських статутів відсутня [IV]. Це зумовлювалось тим, що

коли створювався новий статут, то його укладач черпав інформацію з оригіналів та копій братських статутів періоду А.Шептицького. Тому в цей період братські статuti видозмінювались лише на рівні формулярів. Наприклад, статут братства Св. Архистратига Михайла села Хомяківка (Галицький крилос) має форму стародруку. У ньому стояли спеціально відведені пропущені місця для впису від руки потрібного титулу церкви, адресату ієрея, що мав затвердити братство та місця для печатки. Це явно спрощувало етап підготовки документа і загалом сприяло уніфікації братських статутів.

Ще одним фактором, що вплинув на інституційне оформлення церковних братств XVIII ст., були економічні умови, в яких життєдіяли самі організатори братств та парафіяльна громада загалом (звідси суми різного роду пожертвувань та їх використання в інших операціях: догляд за храмом, позики тощо). Велику роль у цьому відігравали доходи від рухомого та нерухомого майна [11, 746 – 747]. Отримавши статут, стверджений єпископською владою, церковне братство здобувало право виконувати ті чи інші фінансово-господарські справи [11, 746 – 747] (однак під чітким наглядом унійної адміністрації, головно, парафіяльного унійного священика, котрого тепер призначав до парафії особисто єпископом) [XIII], [XV], [XVI], [XVII], [XVIII], [XX], [XXI], [XXII], [XXIII], [XXIV], [XXV], [XXVI], [XXVII], [XXVIII], [XXIX], [XXX], [XXXI], [XXXII], [XXXIII], [XXXIV], [XXXV], [XXXVI], [XXXVII], [XXXVIII], [XXXIX], [XL], [XLI], [XLII], [XLIII], [XLIV], [18].

На жаль, нам невідомо, чи існувало церковне братство при церкві Святого Миколая у XVII ст., однак знаємо, що ця церква – одна з небагатьох, що не були зруйновані Турецькою адміністрацією [48, 213]. Існування храму на початку XVIII ст., а також відновлення мережі уійних парафій в Кам'янці-Подільському в 1700 р. [29, 915], з необхідною кількістю прихожан, стали важливим підґрунтям для оформлення уійного братства. Про діяльність церковного братства при церкві Святого Миколая маємо доволі скупі свідчення, в основному зібрані візитатором Іваном Громницьким [29, 917], [54] у 1758 р.

Наприкінці ХІХ ст. подільський історик Микола Яворовський, вивчаючи протоколи генеральних візитацій, зокрема від 1758 р., з'ясував найдавнішу дату існування церковного братства при церкві Святого Миколая в Кам'янці-Подільському, датуючи його 1726 р. Аргументом для цього послужив запис у книзі візитацій про покази Христофора Борща, котрий у 1726 р. вторгував у братства при церкві Святого Миколая будинок на території Руської брами [16, 194 – 195]. У 1736 р. львівсько-галицько-кам'янецький єпископ Атанасій Шептицький (1715 – 1746 рр.) [ХІ], [ХІІ], [22, 82, 87, 89 – 95, 97, 109, 111, 153, 154, 220, 222 – 240, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 251, 253], [43, 17 – 21], [17, 583 – 593], [41], [50, 186 – 187], [21, 383 – 384], [38, 233 – 238] ствердив статут церковного братства при церкві Святого Миколая (доля оригіналу джерела нам невідома) [48, 219]. Отже, братство було відновлене і водночас офіційно визнане, як уніатська церковна інституція української громади міста Кам'янець-Подільський.

Візита 1758 р. зафіксувала також імена та прізвища членів братства, серед них: Стефан Коцюбинський – старший братчик, молодший братчик – Петро Маркевич, а також братчик Онуфрієвич (усі вони були міщанами міста) [48, 219]. Саме вони представили візитатору протокол засідання про вибори старшого братчика та статут від 1736 р. Також братчики подали візитатору дві інші книги (візитатор відзначив недбалість цих книг): 1) книга вписів та виписів осіб з членів братства із окремими записами щорічних виборів старших та молодших братчиків; 2) книга прибутків та витрат братства. В останній містились відомості про фондушні записи міщан Кам'янця-Подільського на користь братства [48, 220]. Наприклад, міщанин Стефан Тодорович у заповіті від 1746 р. пожертвував на користь церкви Святого Миколая 12 пнів (вуликів) бджіл, котрими мало розпоряджатись братство, для того аби чотири рази в рік братчики належно організовували служби Божі за упокій його душі. Наголосимо, що суспільство ранньомодерної доби заздалегідь і надто серйозно готувалось до смерті та релігійних обрядів, пов'язаних із нею [56]. Загалом, тестаменти були яскравим проявом людської думки, в яких зафіксовані основні

економічні, духовні, соціальні та політичні здобутки конкретної особистості як результат її життєвої діяльності [15, 126].

У 1750 р. Василь Ключинський пожертвував на церкву 12 пнів (вуликів) бджіл, крім того зобов'язавшись пожиттєво, кожного року, жертвувати братству певну суму грошей для організації чотирьох служб Божих. Того ж року Ілля Григорович пожертвував 2 пні (вулики) бджіл, однак візитатор у 1758 р. зазначив, що обіцянка не була виконана. Загалом, станом на 1758 р. Свято-Миколаївське братство утримувало 25 пнів (вуликів) бджіл. Зазначимо, що такого роду фондушні записи були цінними для церковних братств, адже в XVIII ст. одним із найпоширеніших напрямів господарської діяльності, а отже засобів прибутку церковних братств на Поділлі залишалось ситування канунного меду на храмові свята [49, 680]. На основі меду братчики виготовляли віск, а з нього виливали свічки, котрі служили для обрядів та освітлення церкви. Обряд “Свічки” (братська свічка, канун) – це традиційне загальносільське парафіяльне свято, котре було досить поширеним при церквах Кам'янецького крилосу в XVII – XVIII століттях. Обряд спалення свічок, виготовлених силами церковного братства, приурочувався на честь святого покровителя місцевого храму та на честь інших релігійних свят. Ці празничні урочистості проводились, як правило, у весняно-літній період.

Люстрація 1734 р. зафіксувала у власності греко-католицьких церков міста 11 будинків [16, 202]. З візиту 1758 р. дізнаємося про те, що братство Святого Миколая володіло, неподалік свого храму, двома дерев'яними будинками, які були відведені під оренду, з якої щорічно братська скарбниця одержувала 24 злотих [48, 220]. Можна припустити, що нерухомість, яка належала церкві і братству Святого Миколая була однією з найбільших у XVIII ст. серед 10 міських церков української громади.

Інкони фінансові операції братства Святого Миколая базувались виключно на фондушній документації [48, 220 – 221]. Наприклад, у візитації 1758 р. було зафіксовано акцію, при якій братство зуміло на основі одного і того ж купівельного контракту двічі здійснити продаж одного і того ж недобудованого будинку. Після того як кам'янецький міщанин

Павло Петринович купив у 1737 р. будівництво з угіддями (навпроти храму Св. Миколая) в міщан Яцентія та Євдокії Константиновичів, та у зв'язку з пошестю 1739 р. усе це майно було пожертвуване церкві Святого Миколая. Оригінал контракту купівлі будівництва Павлом Петриновичем від 1737 р. був переданий Свято-Миколаївському братству. Однак акт фундування побудов з угіддями на користь братства не відбувся, у зв'язку з тією ж епідемією 1739 р. Проте, такі обставини аж ніяк не завадили братству оволодіти цими побудовами та угіддями. Пізніше братство продало все це майно Стефану Козловському, котрий заплатив лише половину вказаної у документі суми, а потім придбавши інший будинок, залишив цю суму на користь братства. Тобто старий контракт на побудову з угіддями знову залишився в руках братства Святого Миколая. Вдруге це будівництво братство перепродало якомусь Лукашу Вірмену за 4 золотих червонці (*czegwonuch złotych*), з яких було заплачене тільки два, а ще два було записано в борг. Проте розібравши згодом куплені в братства побудови Лукаш не сплатив цього боргу.

У зв'язку з подібними фондушними надходженнями братство Святого Миколая іноді втягувалось в суперечки з іншими міщанами [48, 221 – 222]. Наприклад, отримавши від Стефана Білявського пожертву на недобудований будинок навпроти двору старости Трембовельського (документи про власність на це майно Білявський вручив пароху церкви Святого Миколая Василю Площанському), з претензіями до братства виступив, згодом, маршалок старости Трембовельського. Проте справа не дійшла до суду. Також у 1758 р. братчики розповіли візитатору про інший фондуш, пов'язаний з будинком і земельними угіддями поблизу Руської брами (під скалою) [16, 194 – 195] та висунули претензії щодо їх оренди Михайлом Журавським. За їх словами, священник церкви Святого Миколая Василь Площанський передав ці угіддя в оренду для гетьманського жовніра Михайла Журавського, котрий уже розпочав на цій землі будівництво. Братство поскаржилось візитатору на те, що Журавський уже чотири роки не сплачує грошей за користування, не говорячи про будівництво. Власність братства на згаданий земельний наділ та будинок

підтвердив також Христофор Борщ, який ще в 1726 р. подав свідчення про те, що він купив у братства це земельне угіддя за 20 злотих. Однак через розпорядження єпископа про заборону продажу церковних угідь Христофор Борщ на цю суму зміг прожити в будинку 20 років і декілька місяців. Греко-католицька церква прагнула збільшувати кількість своїх будівель шляхом привласнення головно міщанської нерухомості [16, 203]. Невипадково, магістрат міста Кам'янець-Подільський, видаючи міщанам дозволи на ґрунт, часто забороняв отримувачам продавати або ж якимось іншим способом відчужувати отриманий наділ для духовної особи [16, 203]. Тому не дивно, що фундушні записи міщан (записи своїх будинків) на користь церковного братства могли слугувати доволі надійним і законним методом у збільшенні кількості нерухомості своєї церкви.

В інших випадках братство святого Миколая через певний фундуш одержувало дуже високу вигоду. Наприклад, у 1758 р. братчики розповіли візитатору Івану Громницькому про те, що відома в місті Єлена Кадуні раніше заповіла на користь братства свій торговельний прилавок [24]. Братство відводило цей прилавок в оренду, отримуючи щорічно від цієї операції 18 злотих, з яких 4 використовувалось на служби Божі за упокій душі Єлени Кадуні. Інша частина грошей, зі слів братчиків, йшла на утримання прилавку. Цікаво, що цей заповіт братство якимось чином загубило і тому не пред'явило Івану Громницькому.

Отже, станом на 1759 р. братство Святого Миколая було вельми багатою мирянською організацією. Наприклад, скарбниця молодшого сестринського братства ім. Непорочного Зачаття Діви Марії при церкві Івана Хрестителя у цей же час не перевищувала 2 злотих [29, 922]. Отже, отримуючи непогані прибутки, братство Святого Миколая зорганізувало школу для церковних прислуг (паламара, дяка та ін.). Парох церкви теж проживав у будинку цієї школи. На жаль, нам не вдалось детальніше з'ясувати про діяльність цієї школи.

Уже на початку 90-х рр. XVIII ст. фінансово-господарська діяльність братства, котра з 1720-х рр. будувалась, головно, на фундушах, не приносила колишніх прибутків. Свідчення

занепаду братства і церкви зокрема подав Микола Яворовський, котрий опублікував витяги з ерекції даної Свято-Миколаївській церкви магістратом міста Кам'янця-Подільського 20 червня 1794 рр. Наприклад, у ній зазначалось, що: “неизвѣстно по какимъ причинамъ сѣ фундушовъ своихъ такъ оскудѣла, что нынѣ обѣ нимъ никакихъ документовъ имѣть не можно, и по этой причинѣ священнику, который исправлялъ бы в ней богослуженіе и требоисправленіе, невозможно содержаться...” [48, 222]. Серед останніх надбань братства у 1794 р. [48, 222] були: право постійної власності на всі колишні будинки біля церкви (будинок школи, житлові будинки та ін.), земельний наділ на фільварках для господарських будівель та виділено 40 шнурів (1 шнур дорівнював 43,2 м.) [3, 10] землі під землеробство. Однак економічні недостачі призвели до того, що братство не мало достатньої сили навіть для догляду за будівлею храму, а спроба розпочати будівництво нової кам'яної церкви виявилась невдалою.

У період правління львівсько-галицько-кам'янецького єпископа Петра Білянського (1781 – 1798 р.) [43, 30 – 32], а зокрема після того, як 2 травня 1793 р. [29, 952], [30] генерал-аншеф російської армії Михайло Кречетніков оголосив для Поділля маніфест про приєднання колишніх земель Речі Посполитої до складу Російської імперії, будь-які греко-католицькі інституції на теренах міста перестають існувати [19]. У 1796 р. в Кам'янці-Подільському відбулись фортифікаційні роботи з укріплення міста, масштаб котрих охопив і територію церкви Св. Миколая, тому її приход і земельні угіддя були приєднані до церкви Івана Хрестителя, котра розташовувалась поруч [31, 322]. Сюди було також перенесено ікону Святого Миколая Мирлікійського.

Отже, інституційне оформлення братства мирян при церкві Святого Миколая відбулось в 30-х рр. XVIII ст., поряд із оформленням церковних братств при інших церквах Кам'янця-Подільського, що загалом проявом соборноправницьких традицій, котрі зберігались і розвивались у XVIII ст. на території всієї Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії. Життєдіяльність Свято-миколаївського братства регулювалося головню

періодичними візитаціями, під час яких, згідно з постановами Замойського синоду від 1720 р. [28], [40, 99 – 101, 103 – 112], серйозно перевірялись правові документи братства (статут, ерекційні грамоти, фундушна документація, акти купівлі – продажу, книги прибутків та витрат, реєстрові книги членів братства та ін.), а отже усі існуючі механізми необхідні для здійснення фінансово-господарської та культурно-просвітницької діяльностей.

Джерела та література

- I. Відділ рукописів та стародруків Національного музею у Львові (далі – НМЛ). – Ф. Рл. – № 748. – Арк. 1.
- II. НМЛ. – Ф. Рл. – № 804. – Арк. 1 – 7.
- III. НМЛ. – Ф. Ркл. – № 1017. – Арк. 1.
- IV. НМЛ. – Ф. Ркк. – № 94. – Арк. 1 – 4 зв.
- V. НМЛ. – Ф. Ркк. – № 128. – Арк. 1 – 42 зв.
- VI. НМЛ. – Ф. Ркк. – № 1222. – Арк. 1 – 26.
- VII. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУ). – Ф. XVIII. – № 97. – Арк. 1.
- VIII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 99. – Арк. 1.
- IX. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 104. – Арк. 1.
- X. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 145. – Арк. 1 – 2.
- XI. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 148. – Арк. 1.
- XII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 151. – Арк. 1.
- XIII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 169. – Арк. 1.
- XIV. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 171. – Арк. 1.
- XV. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 182. – Арк. 1.
- XVI. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 185. – Арк. 1.
- XVII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 186. – Арк. 1.
- XVIII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 194. – Арк. 1.
- XIX. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 198. – Арк. 1.
- XX. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 200. – Арк. 1.
- XXI. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 201. – Арк. 1.
- XXII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 211. – Арк. 1.
- XXIII. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 215. – Арк. 1.
- XXIV. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 216. – Арк. 1.
- XXV. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 218. – Арк. 1.
- XXVI. ІР НБУ. – Ф. XVIII. – № 219. – Арк. 1.

- XXVII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 220. – Арк. 1.
XXVIII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 221. – Арк. 1.
XXIX. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 232. – Арк. 1.
XXX. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 235. – Арк. 1.
XXXI. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 240. – Арк. 1.
XXXII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 243. – Арк. 1.
XXXIII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 244. – Арк. 1.
XXXIV. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 252. – Арк. 1.
XXXV. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 253. – Арк. 1.
XXXVI. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 254. – Арк. 1.
XXXVII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 260. – Арк. 1.
XXXVIII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 264. – Арк. 1.
XXXIX. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 265. – Арк. 1.
XL. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 266. – Арк. 1.
XLI. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 267. – Арк. 1.
XLII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 268. – Арк. 1.
XLIII. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 272. – Арк. 1.
XLIV. IP HBY. – Ф. XVIII. – № 273. – Арк. 1.

XLV. Архів | Юго-Западной Росіи издаваемый комиссією для разбора древних | актов |, состоящей при Кіевском |, Подольском | и Волынском | Генерал | Губернаторѡ. – К.: Типографія Г. Т. Корчак | Новицкаго, 1886. – Ч. VII. – Т. I.: Акты о заселеніи Юго-Западной Росіи. – 647 с.

XLVI. *Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. pijarów w Warszawie. Od roku 1732 do roku 1782, wydane.* – Petersburg: Nakładem i drukiem Jasafata Ohryzki, 1860. – Т. 6. – 208 s.

1. Баженов Л. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX – XX ст.: Історіографія. Бібліографія. Матеріали. – Кам'янець-Подільський: Б. в., 1993. – 480 с.

2. Біла С. Краєзнавча тематика у дослідженнях подільських істориків Церкви // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Держкомархів України УНДІАСД Європейський університет, 2003. – Т. 10. – С. 75 – 79.

3. Білінська О. Структурний аналіз архітектурного ордера Львова II пол. XVI – XVII ст. // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – Львів: Видавництво “Львівська політехніка”, 2007. – № 585. – С. 7 – 11.

4. Блажейовський Д. Поважні осяги та великі втрати. Список епархій, парафій та монастирів від Попраду по Дніпро (1768 – 1991). – Львів: Каменярь, 2008. – 463 с.

5. Великий А. З літопису християнської України. – Львів: “Місіонер”, 2000. – Т. VI: XVIII ст. – 287 с.

6. Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці. – Київ-Львів-Нью-Йорк-Париж, 2003. – 677 с.

7. Головацкий Я. Львовская русская епархия за сто лѣт | назад |. Описання в | донесені, поданном |, епископом | львовским |, луцким | и каменецким |, в | 1761 году // ПЕВ, н. о. – Каменец |-Подольській: тип. Свято-Троїцького братства, 1865. – № 3. – С. 103 – 111; № 4. – С. 163 – 177.

8. Григорук О. “Подольские епархиальные ведомости” як джерело до вивчення духовно-релігійної та церковної історії Поділля // Історія релігії в Україні. – Львів: Логос, 2009. – Кн. II. – С. 58 – 64.

9. Григорук О. До історії православних церковних братств Поділля (за матеріалами “Подольских епархиальных ведомостей”) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2008. – Т. 16. – С. 234 – 242.

10. Дорошенко Д. Про минулі часи на Поділлі (Коротка історія краю). – Хотин: “Буковина”, 1992. – 39 с.

11. Записка о православных | церковных | братствах | в | Западной Росіи // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольській: тип. Свято-Троїцького братства, 1864. – № 20. – С. 704 – 715; № 21. – С. 731 – 747.

12. Ісаєвич Я. Братства Поділля в XVI – XVIII ст. // Матеріали III Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Львів, 1970. – С. 88 – 89.

13. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – Львів: “Свічадо”, 2004. – 471 с.

14. Кондратюк Р. Джерела з історії Уніатської Церкви Південно-Східної Волині другої половини XVIII // Архіви України. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2001. – № 4-5. – С. 99 – 110.

15. Кривошея О. Тестаменти як джерело до історії духовенства // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – К.: Видавництво УАН ТОВ “НВП “ВІР”, 2008. – Вип. 13. – С. 126 – 131.

16. Крикун М. Люстрація Кам’янця-Подільського 1734 р. (до питання про житловий фонд українського міста у XVIII ст.) // Український археографічний щорічник. – К.: Наук. думка, 1993. – Вип. 2. – Т. 5. – С. 193 – 261.

17. Лобатынскій С. О св. антими́сах | канца XVII, XVIII и начала XIX столѣтій, представленных | церквей Подольской епархії и хранящихся при крестовой архіерейской церкви // ПЕВ. н. о. –

Каменец |-Подольській: тип. Свято-Троицкого братства, 1888. – № 19. – С. 423 – 434; № 20. – С. 455 – 462; № 21. – С. 484 – 495; № 22. – С. 515 – 525; № 23. – С. 541 – 553; № 24. – С. 583 – 593.

18. Лобатынський С. Ставленныя граммати уніатских | митрополитов | и епископов | в | Браславщинѣ // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольській: тип. Свято-Троицкого братства, 1890. – № 32. – С. 713 – 725.

19. Лось. В. Становище греко-уніатської церкви на теренах Поділля, Київщини та Волині: слабкість традиції чи сила зброї? // Історія релігії в Україні. – Львів: Логос, 2009. – Кн. II. – С. 457 – 463.

20. Лотоцкий Ю. Правила для православного братства, учрежденного 1736 года при Петропавловской церкви в | г. Каменцѣ Подольском | // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольській: тип. Свято-Троицкого братства, 1863. – № 11. – С. 435 – 441.

21. Лужицький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української церкви. – Львів: Свічадо, 2008. – 640 с.

22. Назарко І. Київські і Галицькі митрополити. Біографічні нариси (1590 – 1960). – Торонто: Видавництво оо. Василіан, 1962. – 269 с.

23. Орловский М. Краткие сведения о каменецких православных церквях и католических костѣлах // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольській: тип. Свято-Троицкого братства, 1865. – № 22. – С. 972 – 976.

24. Петров М. Внутрішня торгівля Кам'янця-Подільського крізь призму простору і часу (XV – XVIII ст.) // http://www.tovtry.km.ua/ua/history/statti/vnutrishnja_torgivlja_kam-pod.djvu

25. Петров М. Записки іноземців XV – XVIII ст. – важливе джерело з історії Кам'янця-Подільського // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 281 – 305.

26. Петров М. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVIII-XVIII ст. (Історіографія. Джерела). – Кам'янець-Подільський: Абетка – НОВА, 2002. – 384 с.

27. Плохій С. Наливайкові віра: Козаки та релігія в ранньомодерній Україні. – К.: Критика, 2005. – 496 с.

28. Провінційний синод у Замості 1720 року Божого. Постанови / Ред. о. І. Пелехатий. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 304 с.

29. Сецинский Е. Древнѣйшія православныя церкви в | Подоліи // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольській: тип. Свято-Троицкого братства, 1890. – № 16. – С. 301 – 308; № 17. – С. 319 – 324; № 37. – С. 835 – 847; № 891 – 903; № 40. – С. 915 – 926; № 42. – С. 951 – 965.

30. Сецинский Е. Переход | г. Каменца-Подольского под | Російську Державу 21 апрѣля 1793 года // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1893. – № 16. – С. 257 – 267.

31. Сецинский Е. Приходы и церкви Подольской Епархии. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2009. – 996 с.

32. Сецинский Е. Устав | православного братства, учрежденнаго, 1736 г. при Николаевской церкви мѣстечка (нынѣ села) Бахтына Ушицкаго уѣзда // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1865. – № 14. – С. 627 – 639.

33. Сецинский Е., Беднаровский С. Указатель “Подольских епархиальных ведомостей”. 1862 – 1902. – Каменец-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1907. – 1087 с.

34. Синицкій Д. Каменецкій Свято-Троицкій первоклассный монастыр // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1868. – № 18. – С. 576 – 586; № 19. – С. 615 – 624; № 20. – С. 637 – 660; № 21. – С. 687 – 691; № 22. – С. 743 – 751.

35. Синицкій Д. Религіозна сторона жизни нашего народа // ПЕВ. н. о. – Каменец | Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1865. – № 3. – С. 89 – 98; № 4. – С. 142 – 163; № 7. – С. 300 – 324; № 10. – С. 418 – 436; № 12. – С. 518 – 549.

36. Сkochияс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть. Львівсько-Галицько-Кам’янецької епархії. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – 511 с.

37. Сkochияс І. Програма реформ у Львівській епархії в післязамойський період: візитаційні інструкції Атанасія (Шептицького) 1732 та 1739 років // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. – Число 1. – С. 347 – 362.

38. Сkochияс І. Язловецьке намісництво на західному Поділлі у XVII – першій половині XVIII століть: Територіальний “родовід” та парафіяльна мережа (історико-географічний аспект) // Український археографічний щорічник. – Київ: “Бізнесполіграф”, 2006. – Вип. 10-11. – Т. 13-14. – С. 222 – 239.

39. Славянская энциклопедия. XVII век / Под редакцией В. В. Богуславского. – М.: Олма-Пресс, 2004. – Т. 2. – 3200 с.

40. Суттер Е.-К. Значення Замойського (1720) та Віденського (1773) синодів для уніатів Речі Посполитої та Габсбурзької монархії. // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів: Інститут Історії

Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. – Число 1. – С. 99 – 114.

41. Троицький П. Варлаам | и Атанасій Шептицькіє, єпископи Львовськіє и Каменецкіє // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1869. – № 2. – С. 47 – 57; № 3. – С. 100 – 107.

42. Уніатство в | бывшее время // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1865. – № 23. – С. 1012 – 1017.

43. Хаварівський У. Герби Львівських владик в Унії з Римом (1667 – 2007). – Тернопіль: ТОВ Новий колір, 2008. – 112 с.

44. Хіхляч Б. ЧСВВ та УГКЦ на Поділлі (XVIII – перша третина XIX ст.): загальний огляд // Подільська старовина. – Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2008. – Вип. IV. – С. 139 – 159.

45. Ш. І. (Шараневич Ісидор). Историческія свѣдѣнія о с. Боровкѣ, Ямпольскаго уѣзда // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1895. – № 17. – С. 393 – 400; № 18. – С. 409 – 417.

46. Шкурко С. Там, де виник Кам’янець // Подолянин. – Кам’янець-Подільський: Б. в., 2007. – № 7. – С. 7.

47. Шустова Ю. Документы Львовскаго Успенскаго Ставропигийскаго братства (1586 – 1788): Источниковедческое исследование. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 648 с.

48. Яворовскій Н. Историческія свѣдѣнія о Каменецѣ-Подольском | и его православных | церквах |, в | связи с | гражданскою и церковною жизнію Подоли // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1889. – № 19. – С. 407 – 421; 1889. – № 21. – С. 463 – 471; 1889. – № 24. – С. 555 – 563; 1889. – № 27. – С. 628 – 637; 1889. – № 30. – С. 701 – 711; 1889. – № 51. – С. 1299 – 1313; 1890. – № 9-10. – С. 211 – 224; 1891. – № 32. – С. 759 – 764.

49. Яворовскій Н. Медовареніє в | древній Руси и остатки его при церквах | Подольской епархіи // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1878. – № 6. – С. 247 – 251; № 7. – С. 277 – 285; № 8. – С. 311 – 316; № 9. – С. 324 – 331; № 10. – С. 359 – 366; № 11. – С. 405 – 412; № 12. – С. 448 – 459; № 13. – С. 483 – 489; № 15. – С. 555 – 556; № 18. – С. 643 – 650; № 19. – С. 679 – 685.

50. Яворовскій Н. Пам’ятники уніатскої церковно-літературної діяльності, в | концѣ прошлаго и началѣ настоящаго столѣтія // ПЕВ. н. о. – Каменец |-Подольскій: тип. Свято-Троицкого братства, 1869. – № 5. – С. 184 – 193; № 7. – С. 269 – 286; № 334 – 347.

51. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / 3-тє видання, перероблене та розширене. – К.: Критика, 2006. – 584с.

52. Antoni J. (Rolle A.) Zameczki podolskie na kresach multańskich. – Warszawa: Gebeithner i Wolff, 1880. – Т. 1. – 308 s.; Т. 2. – 304 s.; Т. 3. – 290 s.

53. Augustyniak U. Historia Polski. 1572 – 1795. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 1003 s.

54. Budzyński Zd. Struktura terytorialna eparchii Lwowskiej w świetle wizytacji ks. Mikołaja Szadurskiego (1758-1765) // Religie. Edukacja. Kultura. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Litakowi. – Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL. – S. 127 – 142.

55. Encyklopedia katolicka / Redaktor naczelny ks. dr. Eugeniusz Ziemann. – Lublin: Katolicki uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2006. – Т. XI.: LU – “Maryawita”. – 1488 s.

56. Huszał G. Prsygotowanie do śmierci w XVII w. // Roczniki Humanistyczne. Historia. – Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1983. – Т. 31. – З. 2. – S. 105 – 149.

57. Jarochowski K. Kamieniec i Poznań po augustowskiej restauracji // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do “Gazety Lwowskiej”. – Lwów: Wydawnictwo “Gazety Lwowskiej”, 1884. – Т. 12. – S. 193 – 208.

58. Kołbuk W. Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne. – Lublin: “Wschód” Agencja Usługowa, 1998. – 451 s.

59. Kołbuk W. Ustawy i statuty unickich bractw cerkiewnych // Unia brzeska: geneza, dzieje i konserwacje w kulturze narodów słowiańskich. – Kraków: Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1994. – S.329 – 336.

60. Markiewicz M. Historia Polski. 1492 – 1795. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2002. – 1003 s.

61. Przedziecki A. Podole, Wolyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. – Wilno: Nakład i druk Teofila Glücksberga, 1841. – 232 s.

62. Rolle A. (Antoni J.) Do dziejow Kamieńca Podolskiego (z popierów pozostałych po śmierci pana dr Dr Antoni J. (Rolle) // Przegodnik naukowy i literacki. Dodatek do “Gazety Lwowskiej”. – Lwów: Wydawnictwo “Gazety Lwowskiej”, 1907. – № 2. – S. 120 – 142.

63. Rolle M. Kamieniec Podolski // Biblioteka szkolna. – Warszawa: Instytut wydawniczy “Biblioteka Polska”, 1925. – № 21. – 40 s.

64. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Wydany pod redakcją Bronisława Chlebowskiego. – Warszawa: Nakładem Filipa Sulimirskiego i Władysława walewskiego. Druk “Wiek” Nowy-Śwint Nr. 59, 1892. – Т. III. – 960 s.

65. Stolicki J. Sprawa Kamieniecka – upadek twierdzy w opini szlacheckiej // Studia Historyczne. Kwartalnik. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1993. – R. 36. – Z. 1 (140). – S. 23 – 37.

66. Sysyn F. Stosunki ukraińsko-polskie w XVII w. Rola świadomości narodowej i konfliktu narodowościowego w powstaniu Chmielnickiego // Odrodzenie i Reformacja w Polsce. – Warszawa, 1982. – T. 27. – S. 67 – 92.

67. Urbański A. Z carnego szlaku i tamtych rubieży. Zabytki polskie przepadłe na Podolu, Wołyniu, Ukrainie. – Warszawa: Dom książki polskiej, spółka akcyjna, 1928. – 135 s.

68. Uspieński B. Kult Św. Mikołaja na Rusi. – Lublin: Wydawnictwo Katolickiego uniwersytetu Lubelskiego, 1985. – 375 s.

69. Zaremska H. Bractwa w średniowiecznym Krakowie. Studium form społecznych życia religijnego. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977. – 190 s.

Лазорак Богдан. Братство мирян при церкви Святого Николая в Каменце-Подольском (XVIII в.). На основании архивных материалов и историко-краеведческих источников подольских историков, опубликованных в неофициальной части “Подольских епархиальных ведомостей”, исследуются вопросы институционального развития церковного братства Святого Николая в Каменце-Подольском в унийный период (1700 – 1793 гг.). Рассматривается его внутренняя организация, а также финансово-хозяйственная деятельность.

Ключевые слова: церковное братство, Львовско-Галицко-Каменецкая епархия, устав братства, “Подольские епархиальные ведомости”, визитация.

Lazorak Bohdan. Fraternity of laymen in St. Nicholas church in Kamyanets-Podilsk (the XVIIIth century). Based on the archival materials and on the basis of historical and naturalistic investigations by historians of Podillya, which were published in the informal part of “Eparchy notions of Podillya”, questions of institutional development of church fraternity of St. Nicholas in Kamyanetz-Podilsk in the Union period (1700 – 1793) are explored. Its internal organization is considered and financial and economic activities are analyzed.

Keywords: church fraternity, L'viv-Halych-Kamyanets diocese, statute of fraternity, "Eparchy notions of Podillya", visitation.